

Біографія скорочено

Рано вранці 13 травня 1933 український літератор Микола Хвильовий зателефонував усім своїм друзям і запросив до себе додому, обіцяючи прочитати уривки зі свого нового твору, який він почав писати в порядку соцзмагання з іншим «пролетарським» літератором — Григорієм Епіком. Через пару годин гості почали підтягуватися. Це були українські «пролетарські» письменники, колишні члени літературного об'єднання ВАПЛІТе: Григорій Епік, Олесь Досвітній, Майк Іоганнсен та інші. Ніщо не віщувало трагічної розрядки — звичайні письменницькі посиденьки. Гості і господар з дружиною випили чаю, потравили анекдоти, обговорювали «Біси» Пушкіна, наспівували романси і незабаром перейшли до спиртного. Микола Хвильовий перебував у піднесеному настрої і весь час міркував про свою любов до життя.

У самий розпал застілля він оголосив гостям, що зараз їх здивує своїм новим твором, і попрямував до кабінету. Через кілька хвилин почувся постріл. Перелякані гості і дружина господаря кинулися до кабінету.

Там у кріслі сидів письменник. З скроні текла кров, на столі лежала записка остання, а на підлозі — наган зі срібною пластиною, яким Хвильовий був нагороджений на честь 10-річчя ЧК-ГПУ.

Так пішов із життя видатний український письменник Микола Хвильовий.

Згодом Хвильового оголосять класиком української літератури, а діаспорний публіцист П. Голубенко допише до того, що Хвильовий першим став на боротьбу «з московсько-більшовицьким мракобіссям і реакцією тоталітарного режиму». Виникне багато легенд і про його останню записку. Будуть писати, що в ній він засудив антиукраїнську політику Сталіна і організований більшовиками голодомор.

Але це — міф. Нічого подібного в передсмертній записці немає, її оригінал був опублікований в кінці 80-х років минулого століття, в розквіт горбачовської «гласности». Самогубство поет пояснював реакцією на арешт свого друга письменника-комуніста Ялового і нерозумінням що відбуваються в країні.

«Арешт Ялового — це розстріл цілого покоління. За що? За те, що ми були щиро комуністами? Нічого не розумію », — писав Хвильовий.

Примітно і закінчення записки: «Хай живе комунізм. Хай живе соціалістичне будівництво «.

Так чому ж ім’я письменника-чекіста внесено в «святки» борців за українську ідею як мученика?

Щоб зрозуміти це, звернемося до біографії поета. Справжнє прізвище Хвильового — Фітель Микола Григорович. Народився він в Охтирському повіті Харківської губернії в сім’ї вчителя в 1893 році. Дивно, але факт — родина майбутнього «класика української літератури» була великоруською. Гімназії Коля не закінчив, кинув після четвертого класу. Згодом він пояснював це участю в українському революційному гуртку. Трохи займався самоосвітою, яка полягала в читанні революційної і крамольної літератури. Захоплений революційними мріями і босяцкою романтикою 16-річний Микола Хвильовий відправився на заробітки. Працював на заводі в Дружківці, Таганрозі, Горлівці та ще бозна-де. «Ні в одному з названих місць я не уживався, — писав він згодом, — тому що не мирився з існуючою тоді експлуатацією праці, бо відчував себе самотнім і мене тягнуло до босяцкой вольниці». Спроби юнаки займатися революційною пропагандою успіху в робочому середовищі не мали.

У 1914 році Миколу Фітелева призивають на військову службу і незабаром відправляють на фронт. В армії він відрізнявся недисциплінованністю і займався антивоєнної агітацією. Лютий 1917 застав Миколу Хвильового на румунському фронті. Незабаром він стає членом полкової солдатської Ради. В поглядах він коливається між більшовиками і українськими самостійниками, які тоді ще тісно між собою співпрацювали.

Наприкінці 1917 року Микола повертається на Харківщину і з головою поринає в революційну стихію, остаточно зближуючись з більшовиками, займається організацією «селянських спілок» в Богодухівському повіті. Хвильовий так згадував цей період: «Робота в них велася неорганізовано, в головній Демьяновской спілки були, наприклад, конокради, з якими мені доводилося миритися, оскільки робота по розкуркуленню куркуля все-таки велася інтенсивно».

Незабаром німецька окупація обірвала цю захоплюючу роботу. Далі — нелегальне становище, «Союз безробітних солдат» в Харкові, організація повстанського загону в Рублевській волості Богодухівського повіту. Микола Хвильовий активно бере участь у встановленні радянської влади. За деякими даними, на початку 1919 року він був одним з керівників Богодухівської ЧК і відрізнявся крайньою жорстокістю при придушенні найменшого невдоволення щодо радянської влади. У всякому разі, вже будучи письменником і

взявши собі романтичний псевдонім Хвильовий, Микола Григорович з гордістю говорив про своє чекістське минулу і називав себе «чекістом — чорноробом революції». Особливо яскраво передана атмосфера чекістського терору в його розповіді 1924 року «Я (Романтика)», герой якого — керівник місцевого ЧК — примовляє свою матір до розстрілу в ім'я ідеалів революції. Примітно, що автор не судить героя, а, як видно з назви розповіді, в якійсь мірі асоціює його з собою і знаходить «романтику» у його вчинку. Служба в ЧК, участь у масових розправах позначилися на психічному здоров'ї письменника. Мати Миколи стверджувала, що він страждав зоровими і слуховими галюцинаціями, боявся темряви, йому здавалося, що по ньому лазять гадюки і якісь «волохаті потвори». На думку психіатра Недежева, письменник Хвильовий страждав на форму шизофренії — роздвоєння особистості.

У квітні 1919 року Хвильовий вступив до партії більшовиків. Незабаром перейшов на службу в Червону Армію і став комісаром. Потім очолював Особливий відділ 13-ї армії. У 1922 році демобілізувався і переїхав до Харкова. Попрацювавши слюсарем і кинувши це нудне заняття, незабаром звернувся до літературної діяльності.

20-ті — 30-ті роки XX століття були політикою насильницької «коренізації». Більшовики оголосили своїм головним ворогом великоруський шовінізм і викорчовували будь-які прояви руськості,

вводили привілеї для нацменшин, де треба і не треба насаджували місцеві мови. На Україні ця політика отримала назву «українізації» і прийняла безглузду форму. Російську мову виганяли звідусіль. Українізувалися школи, установи, театри, партосередки, підприємства. Нарком освіти УРСР Скрипник, колишній чекіст і друг Леніна, заявляв: «Українізація проводиться і буде проводитися рішучими заходами. Той, хто це не розуміє або не хоче зрозуміти, не може не розглядатися урядом як контрреволюціонер і свідомий або несвідомий ворог Радянської влади».

За критику або саботаж українізації можна було отримати термін. Наприклад, професор Київського політехнічного інституту Я. Маркович отримав рік в'язниці і був висланий до Нижнього Новгорода «за небажання читати лекції українською мовою».

Хвильовий майже одразу опинився в центрі літературного життя Харкова. У 1923 р. він став одним з організаторів літоб'єднання «Гарт», а через два роки був ініціатором створення ВАПЛІТе (Вільна академія пролетарської літератури). Політику українізації він гаряче підтримував і почав творчо розвивати її ідеї, ставши ініціатором літературної дискусії 1925-1928 років. У своїх памфлетах виступив проти російської культури під гаслами: «Геть від Москви» і «Орієнтація на психологічну Європу».

Варто його процитувати: «Перед нами стоїть таке питання: на яку зі світових літератур узяти курс? У всякому разі не на російську. Від російської літератури, від її стихії українська поезія повинна тікати якомога швидше. Справа в тому, що російська література тяжіє за нами століттями як господар становища, привчили психіку до рабського наслідування ».

«Українське суспільство, зміцнівши, не примириться зі своїм фактичним гегемоном — російським конкурентом. Ми повинні стати негайно на бік молодого українського суспільства, що представляє не тільки селянина, але й робітника, і цим назавжди покінчити з контрреволюційною ідеєю створювати на Україні російську культуру ».

Хвильовий симпатизував фашизму. Ось що, наприклад, він писав у памфлеті «Малоросія чи Україна»: «Колись Коперник вносив у світогляд сумніви, Ньютон зв’язував світовий порядок. Сьогодні фашизм прийшов цей порядок укріпити. І хоча цей прихід запізнілий, але це досить успішна та своєчасна вилазка: темперамент фашизму не може не викликати симпатії ».

Ці вислови викликали захват у націоналістів. Ідеолог «інтегрального націоналізму» Дмитро Донцов писав у своїх книгах про близькість з поглядами Хвильового.

Керівництво ж більшовиків порахувало, що Миколу Хвильового занадто далеко «занесло». Фітель-Хвильовий був оголошений ухильником, розгорнулася кампанія критики його поглядів. В результаті чого письменник у грудні 1926 року визнав свої помилки. Цікаво, що, незважаючи на запеклу критику, Микола Хвильовий, як старий чекіст, деякий час лікувався в санаторії ГПУ, а в наступному, 1927, року навіть з'їздив за кордон (Берлін — Відень — Париж) і з Відня у 1928 р. направив у газету «Комуніст» відкритий лист, в якому покаявся в гріхах і засудив свої колишні гасла «Геть від Москви» і «Орієнтація на психологічну Європу». Повернувшись у березні 1928 року на Україну, Микола Григорович продовжував літературну діяльність, відродивши ВАПЛІТе під вивіскою «Пролітфронт». Хвильовий намагався писати ідеологічно витримані речі, хоча інколи його знову заносило і прослизали націоналістичницькі висловлювання. Спалахнула на початку 30-х років боротьба Сталіна з різними ухильниками в партії, яка призвела Хвильового до кризи. Він не сподівався, що проти ухильників будуть застосовувати ті ж заходи, які він, «чорнороб революції», використовував в роки громадянської війни в боротьбі з противниками радянської влади.

Криза ця закінчилася самогубством, яке письменник так артистично зробив 13 травня 1933 року.